

5. *Косинцев А. П.* Реструктуризация промышленности старопромышленного региона посредством иностранных инвестиций : автореф. дис. д-ра экон. наук: 08.00.05 / А. П. Косинцев. — Екатеринбург, 2000. — 41 с.

6. Мировые процессы глобализации и перспективы развития горно-металлургического комплекса Украины: [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://upr-search.com.ua/40-mirovye-processy-globalizacii-i-perspektivy-razvitiya-gorno-metallurgicheskogo-kompleksa-ukrainy.html>

7. Перспективы украинской экономики: отчет Всемирного банка: [Электронный ресурс] — Режим доступа:

<http://dozor.kharkov.ua/zhizn/politika/1084287.html>

8. Регіони України у післякризовий період: ризики та перспективи розвитку: Аналітична доповідь. — К: НІСД, 2011. — 38 с.

9. Розвиток промислового потенціалу України в процесі післякризового відновлення / О.В. Собкевич, А.І. Сухоруков, В.Г. Савенко та ін.; За ред. Я.А. Жаліла. — К.: НІСД, 2010. — 48 с.

10. *Солобоев И. С.* Формирование экологической политики и механизма ее реализации в условиях старопромышленных регионов: автореф. дис. канд. экон. наук: 11.00.11 / И.С. Соболев. — Екатеринбург, 1999. — 20 с.

Стаття подана до редакції 05.10.2011

УДК 338.242:330.341

Шамілева Л. Л., канд. экон. наук,
доц. кафедри економічної статистики
Донецький національний університет,
старш. наук. співроб. ІЕП НАН України

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЗНАЧЕННЯ РИЗИКІВ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ

АННОТАЦІЯ. У статті розглянуто науково-методичні підходи до побудови інтегрального показника ризиків стійкого розвитку на підґрунті ієрархічної системи їх формування. Визначені рівні ризиків та пріоритетні напрямки їх мінімізації.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: стійкий розвиток, індикатори, ризики, ієрархічна система, пріоритетні напрями.

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрены научно-методические подходы построения интегрального показателя рисков устойчивого развития на основе иерархической системы их формирования. Определены уровни рисков и приоритетные направления их минимизации.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: устойчивое развитие, индикаторы, риски, иерархическая система, приоритетные направления.

SUMMARY. Scientifically-methodical approaches to construction integrated indicator of sustainable development risks on the basis of hierarchical system are considered. Certain levels of risks and priority directions of their minimization are defined.

KEYWORDS: a sustainable development, indicators, risks, hierarchical system, priority directions.

На сьогоднішній день концепція стійкого розвитку має досить однозначну постановку задачі, — її змісту, визначенню поняття стійкості, стійкого розвитку, внутрішніх складових присвячено досить багато наукових досліджень та публікацій [1, 2, 3]. В той же час практично відсутній такий аспект дослідження проблеми, що пов'язаний з оцінкою ризиків забезпечення стійкого розвитку, особливо на регіональних рівнях.

Постановка завдання. Основною метою є розробка науково-методичного забезпечення оцінки та аналізу ризику стійкого розвитку промислових регіонів та визначення пріоритетних напрямів мінімізації ризиків їх соціально-економічного розвитку.

Соціально-економічний розвиток, згідно до основних сучасних концепцій розвитку, базується на трьох взаємопов'язаних основних характеристиках: зміна, зростання, покращення. Головною серед них є покращення. Для оцінки управління ризиками соціально-економічного розвитку доцільно дослідити ризики, які виникають у процесі розвитку. Ризики сталого розвитку промислових регіонів України формуються, в першу чергу, в трьох основних підсистемах, — соціальній, економічній та екологічній. Визначена трьохвимірність ризиків обумовлена вимогами концепцій сталого та життєздатного розвитку. Життєздатний економічний розвиток найбільш ефективним способом обумовлює забезпечення використання ресурсів, зменшуючи забруднення навколишнього середовища, а його соціальний вимір визначає більш високий рівень та якість життя, економічну активність населення, їх здоров'я та соціокультурний розвиток.

Оцінка ризиків соціально-економічного розвитку регіонів України базується на поєднанні трьох самостійних та взаємопов'язаних блоків показників, які визначаються на основі статистичної інформації. Рівні ризиків соціально-економічного розвитку побудовані за трьохрівневою ієрархічною системою: перший рівень інтегральний показник; другий — внутрішні підсистеми; третій — система індикаторів за видами ризиків (рис. 1).

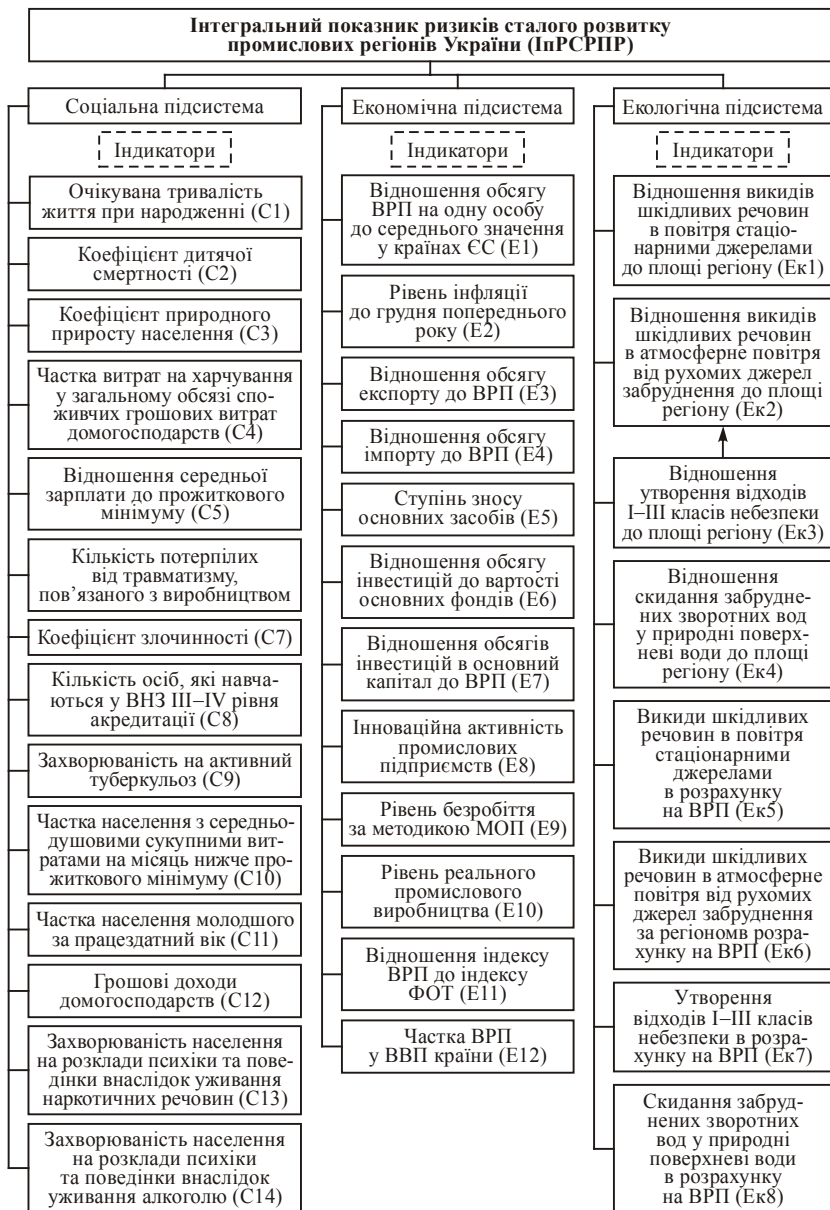

Рис. 1. Ієрархічна система формування інтегрального показника ризиків сталого розвитку промислових регіонів України

Таблиця 1

**ДИНАМІКА РИЗИКІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ
ЗА 2004—2009 рр.**

Регіони	ІнРСРПР					Темпи зміни в % до 2004 р.					Темпи зміни в % до попереднього року					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008
Дніпропетровська	0,54	0,53	0,49	0,45	0,40	0,43	98,15	90,74	83,33	74,07	79,63	98,15	92,45	91,84	88,89	107,50
Донецька	0,66	0,63	0,61	0,58	0,51	0,52	95,45	92,42	87,88	77,27	78,79	95,45	96,83	95,08	87,93	101,96
Запорізька	0,52	0,53	0,47	0,43	0,41	0,40	101,92	90,38	82,69	78,85	76,92	101,92	88,68	91,49	95,35	97,56
Луганська	0,57	0,56	0,52	0,43	0,44	0,44	98,25	91,23	75,44	77,19	77,19	98,25	92,86	82,69	102,33	100,00
Промислові регіони разом	0,57	0,56	0,52	0,47	0,44	0,45	98,25	91,23	82,46	77,19	78,95	98,25	92,86	90,38	93,62	102,27
Непромислові регіони	0,44	0,43	0,33	0,37	0,35	0,37	97,73	75,00	84,09	79,55	84,09	97,73	76,74	112,12	94,59	105,71

Майже всі індикатори нормувалися безпосередньо як стимулятори або дестимулятори, за винятком двох: відношення експорту до ВРП та відношення імпорту до ВРП, які мають змінний характер впливу на ризики соціально-економічного розвитку. Це обумовлено виникненням ризиків, як під час наближення відношення імпорту/експорту до ВРП до 0 %, що свідчить про недостатній рівень конкурентоспроможності регіональної економіки, так і під час наближення відношення імпорту/експорту до ВРП до 100 %, що свідчить про залежність регіональної економіки від імпорту/експорту. Для оцінки оптимального становища визначено відношення імпорту/експорту до ВРП у розмірі 50 %.

Зміна рівнів ризику соціально-економічного розвитку промислових регіонів за 2004—2009 рр. (табл. 1) свідчить, що за всіма областями, які увійшли до складу промислового регіону, до кризового 2009-го року мало місце постійне зниження ризику. В цілому по промислового регіону ризик знизився в 2009 р. у порівнянні з 2004 р. на 21,5 %, при цьому по Запорізькій області падіння рівня ризику було найбільшим — близько 23 %. У той же час у кризовому 2009 лише в цій області має місце також зниження ризику. При цьому в інших областях, що входять до складу промислового регіону, в кризовий період рівень ризику в порівнянні з 2008-м роком збільшився, що і обумовило його зростання в цілому по регіону на 2,27 %. Необхідно визначити, що максимальне зростання рівня ризику склалося по Дніпропетровській області (7,5 %).

Рівень ризиків сталого розвитку промислових регіонів протягом терміну, що аналізується, був значно вищий, ніж у непромислових. Наприклад, станом на 2004 р. це перевищення склало майже 30,0 %, а абсолютна різниця — 0,13 коефіцієнтних пунктів (далі — к.п.). У той же час уже в 2009 р. ця розбіжність дещо зменшилась і склала 0,08 к.п., тобто рівень ризику в промислових регіонах був вищий, ніж у непромислових, на 21,6 %.

Внутрішня структура інтегрального показника дає можливість визначити, яка з підсистем та яким чином обумовлює його зміни. Зокрема, найбільший рівень ризику за соціальною підсистемою склався на Луганській області. В цілому субіндекс ризику за соціальною підсистемою промислових регіонів значно вищий, ніж по непромисловим, — таке відношення зберігається протягом всього періоду аналізу. Максимальний рівень ризику за екологічною підсистемою склався по Донецькій області, при цьому ризик за цією підсистемою в промислових регіонах майже в три рази вище, ніж в непромислових. У той же час, окремі області промислового регіону за рівнем ризику економічної підсистеми майже

щорічно змінювали ранг. Якщо в 2004—2005 рр. найбільший рівень складався по Донецькій області, то вже в 2006—2008 рр. — по Луганській, а в кризовий 2009 р. — по Запорізькій.

Аналіз показує, що практично не відрізняються темпи зниження цих показників як по промисловим, так і не промисловим регіонам. За 2004—2008 рр. майже вдвічі знизилася ризики за екологічною підсистемою в цілому по промисловим регіонам (щорічний темп зниження складає 12,1 %). Максимальна швидкість падіння ризиків цього виду склалася по Луганській області. Значно менша інтенсивність зниження рівня ризику за економічною підсистемою. До кризового 2009 р. на 20 % знизився рівень ризику за цією складовою в Дніпропетровській та 13,7 % у Донецькій областях, тільки на 2 % — по Запорізькій області, а в цілому по промислового регіону — на 10,2 %. У той же час, рівень ризику за економічною підсистемою в непромислового регіону суттєво вищий ніж в промислових.

Кризовий 2009 рік супроводжувався значним зростанням рівня ризиків економічної підсистеми. Особливо суттєве збільшення (на 34,0 %) склалося по Запорізькій області, а в цілому ж по промислового регіону — на 24,5 %. Таке збільшення ризику за економічною складовою обумовило і загальне збільшення ІпРСРПР промислового регіону в 2009 році порівняно з попереднім роком на 2,27 %.

Суттєво відрізняється також інтенсивність зміни відповідних субіндексів (табл. 2). Наприклад, з максимальною інтенсивністю знижувалися ризики за соціальною підсистемою протягом всього періоду в Дніпропетровській області щорічний темп зниження відповідного субіндексу складає 6,8 %, а в цілому ж по промисловим регіонам щорічний темп зниження — 5,5 %.

Методика побудови інтегрального показника рівня ризику сталого розвитку в узагальненому вигляді представляє собою адитивну функціональну залежність, дає можливість визначити вплив як кожної підсистеми, так і окремих внутрішніх індикаторів (відповідно до ієрархічної моделі показника) на зміну інтегрального показника та його субіндексів (табл. 3).

Наведені результати свідчать, що в цілому по промислового регіону загальне зниження рівня ризику складає 23,32 %, при цьому менше ніж на 3,64 % обумовлено відповідним зниженням ризику за економічною підсистемою. В той же час і соціальна, і економічна підсистеми майже в однаковій мірі позитивно впливають на зниження рівня ризику сталого розвитку регіону. Внутрішня структура економічної підсистеми дає можливість визначити «больові точки», тобто ті індикатори цієї складової, що гальмують зниження ризиків (табл. 4).

Таблиця 2

ТЕМПІ ЗРОСТАННЯ ВНУТРІШНІХ СКЛАДОВИХ ІНДСЕРПР, %

Області	Соціальна підсистема				Економічна підсистема				Екологічна підсистема		ІнРСРПР	
	2008 до 2004	2009 до 2008	Середньо-річний темп за 2004—2009	2008 до 2004	2009 до 2008	Середньо-річний темп за 2004—2009	2008 до 2004	2009 до 2008	Середньо-річний темп за 2004—2009	2008 до 2004	2009 до 2008	Середньо-річний темп за 2004—2009
Дніпропетровська	70,5	100,0	93,2	80,0	125,0	95,6	62,5	83,3	91,03	74,07	107,5	95,55
Донецька	77,6	100,0	95,05	87,3	123,6	97,3	68,1	72,3	92,6	77,27	102,0	95,34
Запорізька	74,6	90,9	94,3	98,0	134,0	99,6	58,1	44,0	89,8	78,85	97,56	94,9
Луганська	79,4	96,6	95,5	93,3	112,5	98,6	43,6	82,4	84,7	77,19	100,0	95,0
Промислові регіони	75,4	100,0	94,5	89,8	124,5	97,9	52,6	70,0	87,9	78,95	102,27	95,4
Непромислові регіони	74,5	97,4	94,3	96,7	108,6	99,3	55,0	81,8	88,7	79,5	105,7	96,6

Таблиця 3

ВПЛИВ ВНУТРІШНІХ ПІДСИСТЕМ НА ЗМІНУ ІНДСЕРПР В 2008 РОЦІ У ПОРІВНЯННІ З 2004 РОКОМ

Регіони	Оцінка впливу за підсистемами, %		Темп зниження ІнСРПР, %	
	соціальна	економічна	екологічна	
Дніпропетровська	-11,08	-7,91	-6,26	-25,31
Донецька	-7,37	-3,82	-11,31	-22,50
Запорізька	-9,55	-0,42	-11,45	-21,42
Луганська	-8,64	-2,27	-13,20	-24,11
Промислові регіони	-9,05	-3,64	-10,63	-23,32
Непромислові регіони	-10,30	-1,39	-6,98	-18,68
Україна	-13,57	-0,79	-9,04	-23,39

Таблиця 5
ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ

Загальні ризики для всіх областей промислових регіонів	Додаткові до загальних			Луганська
	Дніпропетровська	Донецька	Запорізька	
соціальна підсистема				
— зниження рівня смертності немовлят; — протидія постарінню населення; — зниження рівня злочинності, особливо у кризові періоди; — підвищення рівня грошових доходів домогосподарств, особливо у кризові періоди	— підвищення рівня очікуваної тривалості життя при народженні; — зниження захворюваності на активний туберкульоз	— підвищення рівня очікуваної тривалості життя при народженні	— зниження рівня виробничого травматизму; — зниження захворюваності на активний туберкульоз	— зниження рівня захворюваності на розлади психіки та поведінки внаслідок вживання наркотичних речовин; — зниження захворюваності на активний туберкульоз.
економічна підсистема				
— зниження інфляції; — оновлення основних фондів; — підвищення рівня інноваційної активності промислових підприємств	— збільшення обсягів інвестицій в основний капітал	— збільшення частки імпорту у ВРП	— підвищення обсягів промислового виробництва; — збільшення обсягів інвестицій в основний капітал.	— збільшення частки експорту у ВРП
екологічна підсистема				
— зменшення обсягів скидання забруднених зворотних вод у природні поверхневі води; — зменшення викидів шкідливих речовин у повітря стаціонарними джерелами	— зменшення викидів шкідливих речовин у повітря стаціонарними джерелами	— зменшення обсягів скидання забруднених зворотних вод у природні поверхневі води	— зменшення обсягів скидання забруднених зворотних вод у природні поверхневі води	— зменшення викидів шкідливих речовин у повітря стаціонарними джерелами

Визначені «больові точки», що гальмують зниження ризику сталого розвитку промислових регіонів, надають можливість сформулювати основні та пріоритетні напрямки впливу для забезпечення зниження ризиків (табл. 5, рис. 2).

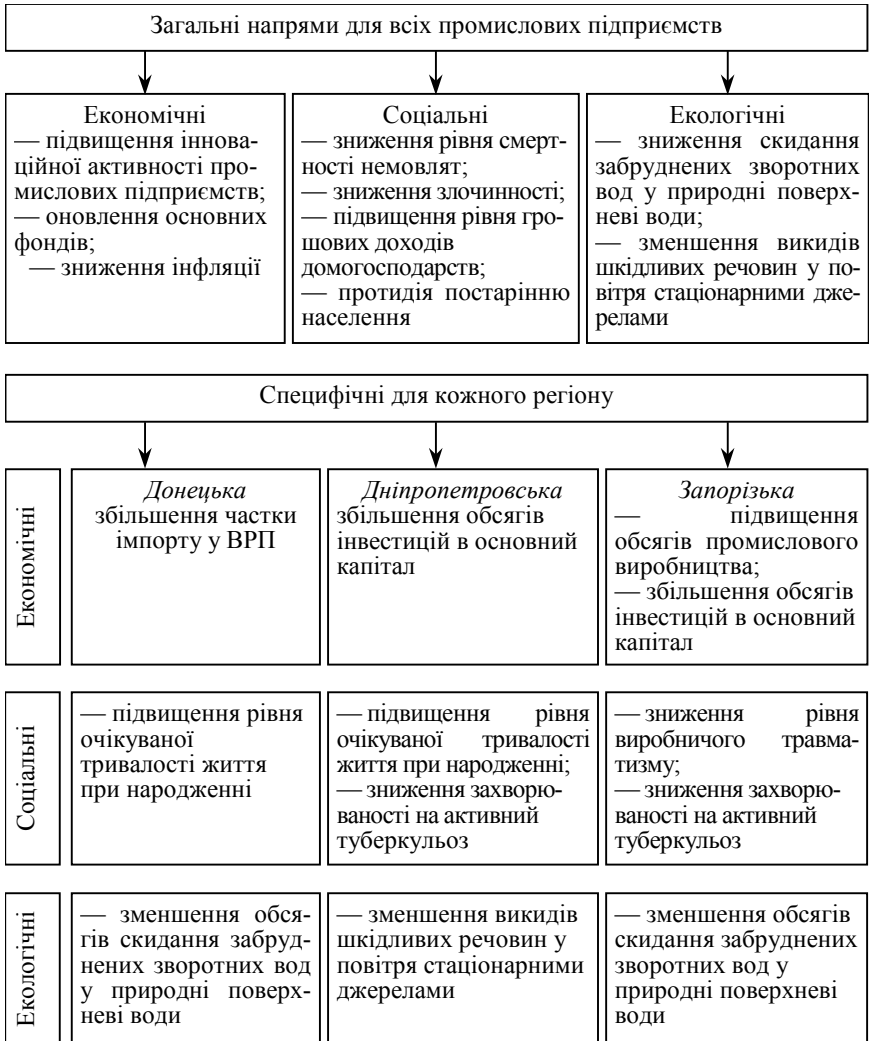

Рис. 2. Схема пріоритетних напрямів мінімізації ризиків сталого розвитку промислових регіонів

Загальні соціальні ризики, які притаманні всім областям промислового регіону, потребують врахування при формуванні пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку кожної промислової області на перспективний період з одночасним включенням до кола загальних ризиків сталого розвитку суто специфічних та найгостріших для кожного промислового регіону.

На підставі запропонованої методики побудови інтегрального показника (ІпРСРІР) визначено ризики сталого розвитку всіх регіонів України, відстежено їх зміну, проранжовано регіони за рівнем інтегрального показника та встановлено, за рахунок яких внутрішніх складових змінився їх рівень.

Найбільш високий ризик сталого розвитку спостерігається у Донецькій (25 ранг), Луганській (24 ранг), Дніпропетровській (23 ранг) та Запорізькій (22 ранг) промислових областях. Стабільно високий рівень ризику сталого розвитку має Донецька область. За весь період, що аналізується, за інтегральним показником вона займала останнє місце (25 ранг). П'ять з шести проаналізованих років Луганська область посідала передостаннє місце (24 ранг). Починаючи з 2008 р. на третє місце за рівнем ризику вийшла Кіровоградська область (23 ранг), яка здійснила з 15 місця в 2004 р. стрімкий ривок до кола «небезпечних лідерів» в 2009 р., переважно завдяки різкому зростанню ризику в економічній сфері з 0,59 у 2004 р. до 0,72 в 2009 р. (друге місце після Вінницької області).

Донецька область стала «небезпечним лідером» завдяки найвищому рівню ризику в екологічній сфері. Луганська область визначається найвищим рівнем ризиків соціального середовища серед усіх регіонів України. На другому місці Донецька область, після неї Дніпропетровська, а замикає четвірку — Запорізька область. Таке становище обумовлено високим техногенним навантаженням на Донецьку область та моногалузевою структурою економіки Луганської області. Промисловість Луганської області взагалі формується переважно вугільною галуззю, внаслідок чого спостерігаються низький рівень життя, високий рівень виробничого травматизму та професійно-обумовленої захворюваності, високий рівень міграції за межі області у пошуках роботи чи з метою навчання.

В промислових регіонах ризики економічного середовища найнижчі серед всіх регіонів України. Обумовлено це переважно високим рівнем ВРП на душу населення, розміром середньомісячної заробітної плати та пенсії, рівнем зайнятості.

Література

1. Солтисік О. Щодо системного моделювання регіональної економіки з позиції сталого розвитку//Економіст, 2004. — Ст. 10. — С. 47—49.

2. Социально-экономический потенциал устойчивого развития: Учебник / Под. ред. проф. Л. Г. Мельника (Украина) и проф. Л. Хенса (Бельгия). — Сумы: НТД «Универсальная книга», 2007. — 1120 с.

3. Миркин Б. М., Наумова Л. Г. Устойчивое развитие вводный курс. Учеб.пособие. — М.: Университетская книга, 2006. — 312с.

Стаття подана до редакції 14.10.2011

УДК 330. 101

М. В. Масаев, канд. иностр. наук,
доц. зам. зав. кафедрой гуманитарных
и правовых дисциплин,
Институт стран Востока и Африки
Международного Славянского Университета

О НЕКОТОРЫХ ЗЛОБОДНЕВНЫХ ПРОБЛЕМАХ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

АНОТАЦІЯ. У статті поставлені деякі так звані злободенні проблеми регіональної економіки. Підкреслюється, що виділення кола злободенних проблем регіональної економіки, їхній аналіз та узагальнення з можливістю в перспективі вирішення більш конкретних завдань теоретичного та практичного характеру допоможе більш ефективно та менш болюче вирішити поточні задачі економічного розвитку країни в цілому та її регіонів зокрема.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: регіональна економіка, злободенні проблеми, регіональне управління, концептуальні підходи до регіонального розвитку країни.

АННОТАЦИЯ. В статье поставлены некоторые так называемые злободневные проблемы региональной экономики. Подчеркивается, что выделение круга злободневных проблем региональной экономики, их анализ и обобщение с возможностью в перспективе решения более конкретных задач теоретического и практического характера поможет более эффективно и менее болезненно решать текущие задачи экономического развития страны в целом и её регионов в частности.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: региональная экономика, злободневные проблемы, региональное управление, концептуальные подходы к региональному развитию страны.